

Socialinio tinklo intervencija kaip socialinės paramos metodas

Lijana Gvaldaite

Edukologijos doktorantė
Vilniaus universiteto Edukologijos katedra
Didlaukio g. 47, LT-08303 Vilnius
Tel. 267 52 44

Straipsnyje nagrinėjamas kanadiečių mokslininkų C. Brodeur ir R. Rousseau sukurtas ir išplėtotas socialinio tinklo intervencijos modelis kaip viena iš socialinės pagalbos formų. Europoje jį perėmė ir taiko Italijos Parmos universiteto Socialinio darbo katedros specialistai, vadovaujami L. Sanicola'os. Pateikiami šio modelio ypatumai ir naujoviškumas socialinės paramos kontekstu, jo struktūriniai ir funkciniai aspektai, parodomas praktinės tinklo intervencijos pritaikymo galimybės, pateikiant konkretaus atvejo analizę.

Temos aktualumas. Domėjimasis kolektyvinės dimensijos praktika tarptautiniu lygmeniu atsiranda pastaraisiais dešimtmečiais besikeičiant ir atsinaujinant jos formoms ir metodams. Paminėtini „Community care“ metodas, įsitvirtinęs anglosaksų valstybėse, „Development social local“, išsivystęs prancūziškai kalbančiose šalyse, bendruomeninis socialinis darbas, besiplečiantis Lotynų Amerikoje. Vienas iš vertingų tokio atsinaujinimo pavyzdžių – socialinio tinklo intervencija, kuri buvo pradėta taikyti pasaulyje daugiau kaip prieš 30 metų. Šis metodas parodo ne tik socialinių tinklų pažinimo svarbą, bet ir praktinį jų reikšmingumą, kai šie gali vykdyti intervenciją asmens, kuriam reikalinga pagalba, labui, sudaro sąlygas atsirasti solidarumo formoms ir jų plėtrai. Lietuvoje toks modelis yra aktualus formuojant naują socialinę politiką ir kultūrą, kuri lygiuotųsi į tarptautinius standar-

tus. Dabar socialiniai darbuotojai negali rūpintis vien žmonių materialia gerove, nes poreikiai nėra tik materialių trūkumų išraiška, bet ir bendravimo, vertybių pripažinimo būtinybė.

Šiandienos visuomenėje ypač populiari kalbėti apie tinklus. Mokslo kalboje „tinklo“ terminas vartojamas įvairiausiose srityse – nuo ekonomikos iki elektronikos – tai būtų rinkos terminas, ar techninis aparatas, kažkokia specifinė realybė ar specialus organizavimo būdas.

Socialinių mokslų srityje prie „tinklo“ paprastai pridedamas būdvardis „socialinis“. Pastaraisiais dešimtmečiais jis tapo tokių mokslų – antropologija, etnologija, sociologija, socialinė psichologija, psichoanalizė tyrimų objektu. Atlikta tyrimų, sukurta teorijų apie socialinį tinklą, kuris apibrėžiamas kaip:

- sujungimų sistema,
- komunikacijos tinklas,

- individų naudojama strategija,
- socialinių ryšių forma.

A. J. Barnes tinklą apibrėžia kaip taškų, linijomis sujungtų į viena, visumą; taškai vaizduoja žmones, o linijos parodo, kas yra kokiais ryšiais susijęs su kiekvienu asmeniu (J. A. Barnes, 1972).

Kanadiečių mokslininkas psichiatras Ross V. Speck pirmasis pritaikė praktikoje tinklo koncepciją. Turėdamas sisteminės krypties klinikinį parengimą, nustatė galimybes, kaip padėti pacientams, įtraukiant į pagalbą ir jų socialinius tinklus. Mokslininko parengtą socialinio tinklo terapijos modelį toliau tęsė ir plėtojo kitas sisteminės teorijos šalininkas L. Maguire. Tik vėliau „tinklų“ metodika susidomėjo ir socialinio darbo specialistai, pradėdant J. A. Barnes ir Manchesterio antropologine mokykla (J. A. Barnes, 1972).

Remiantis gausia moksline medžiaga, išskirtinos keturios pagrindinės socialinio tinklo metodologijos kryptys:

1. Terapinės krypties darbas, naudojamas kolektyviniu lygmeniu. Tinklas čia laikomas „gydomąja“ arba „gydančia“ realybe klinikinėje prasme.
2. Organizacinės krypties darbas, kur tinklas yra institucinis objektas (jam priskiriamos tarnybos, paramos centrai, teikiamos paslaugos) arba „natūralus“ (prasmingi ryšiai, asociacijos, grupės).
3. Bendruomeninės krypties darbas, besiremiantis „community care“ praktika, kurios esmė yra tokia: individas naudojasi bendruomenės ištekliais, ypač įvertinant „trečiojo sektoriaus“ (nevyriausybinių organizacijų) vaidmenį socialiniame pagalbos klientui procese.
4. Santykių įvertinimo kryptis arba tinklo intervencijos modelis, kuriuo remiantis siekiama nustatyti pasikeitimą tarp pirminio

ir antrinio tinklo, ypač vertinant natūralius žmogaus santykius, kurie yra svarbūs jo gyvenime arba gali tokie tapti. Šis modelis remiasi kanadiečių C. Brodeur ir R. Rousseau mokykla, Europoje paplitusia prancūziškai kalbančiuose kraštuose ir Italijoje.

Keturios kryptys, kurias sintetiškai aptarėme, skiriasi viena nuo kitos pagal konkrečius indikatorius: teorinį modelį, veiksmo pobūdį, darbo strategiją, socialinio darbuotojo vaidmenį.

Tyrimo objektu pasirinkta teikiama socialinė parama vieno Vilniaus dienos centro 10–16 metų vaikams iš socialiai pažeistų šeimų.

Tyrimo tikslas – nustatyti vaikų, lankančių dienos centrą, socialinių tinklų pobūdį, šiems vaikams teikiamą pagalbą, iškelti įsikišimo į tinklą hipotezes.

Metodas ir priemonės. Tyrimas atliktas pagal tinklo intervencijos metodą, taikant dokumentacijos (vaikų socialinių bylų) analizę, pokalbį, stebėjimą įstaigoje ir vaikų namų aplinkoje. Tokiu metodu analizuoti 20 vaikų atvejai, siekta atkurti jų istorijas aprašant ir pavaizduojant situacijas schemiškai, atlikta jų socialinių tinklų analizė.

Šio straipsnio **tikslas** – apibūdinti socialinio tinklo intervencijos metodo ypatumus ir praktinio pritaikymo galimybes.

Uždaviniai:

- apibūdinti socialinio tinklo intervencijos ypatybes, struktūrinius ir funkcinis aspektus;
- išnagrinėti tinklo intervencijos etapus, pateikiant vieno atvejo analizę;
- atskleisti socialinio darbuotojo vaidmenį ir jo veiksmų filosofiją, taikant socialinio tinklo intervencijos modelį.

Socialinio tinklo intervencijos modelio ypatybės. Šio metodo koncepcija yra kitokia nei sis-

teminio modelio veiklos koncepcija. Tinklo intervencija atsirado tada, kai socialiniai darbuotojai ir mokslininkai, susidurdami savo veikloje su kolektyvine santykių dimensija, peržengiančia pavienio kliento, šeimos ar grupės ribas, bandė dirbti šiuo lygmeniu ir savo praktikoje pasiekė teigiamų rezultatų. Kaip pažymėjo Parmos mokyklos vadovė L. Sanicola, socialiniai darbuotojai ėmėsi jį taikyti praktikoje, nes buvo poreikis naudoti šioje srityje metodus, kurie nebūtų tik klinikinio pobūdžio, bet kurie padarytų įmanomą intervenciją kolektyviniu lygmeniu, išlaikant ir individualaus darbo su klientu galimybes (L. Sanicola, 1998).

Socialinių mokslų srityje, be intervencinio praktinio tinklo lygmens, išskiriamas ir empirinis tyrimo lygmuo, dėl to buvo sukurta naujoviška paradigma, peržengusi tradicinių paradigmų, kurios rėmėsi socialinių klasių, nustatytų vaidmenų ir funkcijų pasiskirstymu arba sistemų analize, ribas. Ši mokslininkė pažymi, kad tokių socialinių mokslų – sociologija, psichologija, psichoanalizė, antropologija ir etnologija srityse buvo atlikti tyrimai tam, kad būtų susipažinta su socialiniais tinklais struktūriniu ir funkcinu požiūriu bei būtų galima suprasti, kokią simbolinę vertę šie tinklai suteikia paviniams asmenims ir kolektyvams (2001).

Tinklo intervencijos modelyje skiriamos dvi pagrindinės socialinių tinklų kategorijos:

- *pimminis tinklas*, arba neformalus, į kurį įeina šeima, giminės, draugai, kaimynai, kai kuriais atvejais ir bendradarbiai. Šis tinklas nėra sukuriamas ar „pagaminamas“, atsiranda laikui bėgant, yra atpažįstamas, keičiasi. Čia žmones jungia jausmai. Žmonių ryšiai niekada nenutrūksta (gali nutrūkti susitarimas, pavyzdžiui, skyrybų atveju, santykis gali tapti negatyvus ar abejingas, bet jo substancija niekada neišnyksta). Socialinė realybė, kuri įsivyrąja, yra apibū-

dinama vertikalia ir horizontalia kartų santykių dimensija. Tai yra vieta, kur dosnumas ir nesavanaudiškumas, meilė ir draugystė atsiskleidžia labiausiai;

- *antrinis tinklas*, arba formalus, kuriame ryšiai yra organizuojami (pvz., įkuriama organizacija). Čia žmones jungia ne jausmai, o bendras tikslas. Kai tikslo nebėra, ryšiai nutrūksta. Į šį tinklą įeina rinkos (darbovietė, įmonės, įstaigos) ir socialinės institucijos (mokyklos, vaikų darželiai, socialinės tarnybos, paslaugos ir t. t.). Šiam tinklui priklauso ir trečiojo sektoriaus nevyriausybinių organizacijų, kurios savo veikloje dažnai remiasi solidarumo ir savanorystės principais.

Šis modelis iš kitų išsiskiria tuo, kad numato pirminio ir antrinio tinklo santykių įvertinimą ir pasikeitimą, ypač atsižvelgiant ir teigiamai vertinant žmogaus „natūralų“, pirminį, tinklą, tai yra santykius, kurie sudaro asmens istoriją ir jo gyvenimą ir kurie jam įgauna simbolinę prasmę ir vertę. Tai „žmogaus kapitalo“ ištekliai, kuriuos reikia sutelkti ir išjudinti. Socialinis darbuotojas čia tampa santykių vadovu ir veikia asmenų ir paties tinklo labui. Atsiskleidžia dar vienas „tinklo intervencijos“ ypatumas – socialinis darbuotojas neturi organizuoti specialių tarnybų ar paslaugų, kaip gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio, bet jis turi padėti ir skatinti susitikti tarpusavyje žmones, kuriuos jungia jų pripažįstami prasmingi ryšiai. Tinklui priklausantys asmenys turi priimti atsakomybę ir veikti asmens, kuris išreiškė prašymą arba turi sunkumų ir problemų, labui.

Dėl to, L. Sanicola teigimu, svarbu atsižvelgti į du aspektus:

- „kompetentingas“ tinklas nėra tas, kurį sukūrė arba įsivaizdavo socialinis darbuotojas, bet yra tas, kurį sudaro subjekto istorijoje egzistuojantys ryšiai;

- būtina patikrinti ir įsitikinti, kad asmenys, kurie galėtų susitikti ir kartu aptarti situaciją, tikrai tam turi pakankamą motyvaciją.

Metodologijos požiūriu „tinklo intervencija“ išsiskaido į dvi fazes: *į tinklo tyrimą ir mobilizaciją* (judėjimą) (Sanicola L., 1995).

Tai du etapai, besivystantys sinchroniškai, nes tyrimas sutampa su tinklo išjudinimu ar judėjimu, kuris prasideda socialiniam darbuotojui įsiterpus į jį. Vis dėlto toks loginis išskyrimas išlieka, kadangi neretai kai kuriais ištirtais atvejais socialinis darbuotojas netęsia intervencijos, nes taip nusprendžia, įvertinęs kliento situaciją, arba perduoda atvejį kitoms tarnyboms; todėl jau pats tyrimas, anot L. Sanicolos, laikomas intervencija (2001).

Socialinio tinklo tyrimas. Tyrimo esmė – išeiti iš savo aplinkos, kad įeitum į nežinomą aplinką, kurią norima pažinti. Be to, reikia gebėjimų jį pavaizduoti ir aprašyti, remiantis tiksliais indikatoriais ir atsižvelgiant į kai kuriuos specifinius aspektus. Darbuotojo buvimas, priemonės, kurias jis naudoja tam, kad tinklo dalyviai galėtų pasireikšti, – tai intervencijos forma, kuri turi įtakos pavieniams asmenims ir visam tinklui.

Socialinis darbuotojas naudoja techniką ir priemones, atitinkančias tiriamosios aplinkos ypatumus. Tinklo tyrimas paprastai vyksta pokalbio ar stebėjimo metu.

Darbuotojas kreipia dėmesį į įvairius tinklų aspektus:

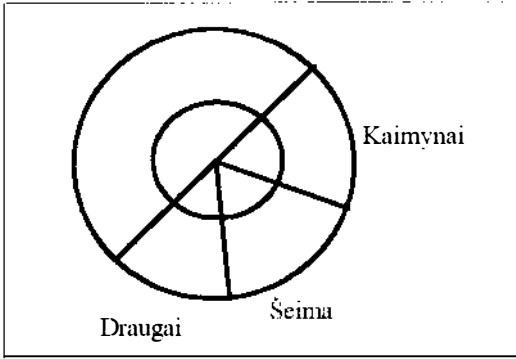
1. Nustato tinklų pobūdį: koks yra pirminis ir antrinis tinklas.
2. Atlieka pirminio tinklo tyrimą. Nustato esamo tinklo tipą: ar yra šeimos narių, giminių, draugų, kaimynų. Kelia klausimą, kurie iš jų yra pagrindiniai ir kurie dominuojantys. Be to, tiria tinklą, atsižvelgdamas į tris jo matmenis:
 - a) struktūrą (tinklas platus ar siauras, tolimi ar artimi ryšiai, jo nariai pažįsta vie-

ni kitus ar ne, ar toli gyvena, kaip dažnai bendrauja);

- b) funkcijas, kurias atlieka tinklo nariai arba visas tinklas (informacinė, materialinė, moralinė, jausminė, kontrolės);
- c) tinklo narių santykius ir dinamikas, kurias jie sukuria, ypatingą dėmesį skiriant tinklų judėjimui ir pasikeitimams, įvykstantiems bėgant laikui, erdvėje ir pačių santykių (ar tinklas poreikio ir problemos atveju linkęs atsitraukti ir skatinti vienatvę, ar skiekiami užmezgti ryšius, padėti).

Socialinis darbuotojas tiria visus tris tinklo matmenis ir kelia hipotezes. Pokalbio metu jis turi pateikti teisingus ir taiklius klausimus, susikoncentruodamas ne į problemą, o į asmens santykius, tai yra į tai, su kuo galima ta problema pasidalyti. Darbuotojas gal ir nebus pajėgus išspręsti kliento problemų, tačiau jis gali „palydėti“ žmogų; pasirūpinti, kad kiti jį palydėtų (tie žmonės, su kuriais jis bendrauja, su kuriais jis susijęs; jei tokių žmonių nėra, gal galima ką nors padaryti, kad jis kam nors priklausytų).

3. Atlieka antrinio tinklo tyrimą: socialinių institucijų suformuotas struktūras.
4. Palygina pirminio ir antrinio tinklo santyki. Socialinis darbuotojas įvertina, ko pirminis tinklas prašo iš antrinio: paslaugų, materialios pagalbos, informacijos, moralinės paramos. Tinklo tyrėjas išsiaiškina, kaip kiekvienas žmogus prieina prie antrinio tinklo ir kokia jo patirtis, koks požiūris į socialinius darbuotojus, koku būdu jiems priklauso, jeigu priklausomybė jau susiformavusi. Darbuotojas įsitikins, kiek klientų gyvenime svarbūs antrinio tinklo pagalbos specialistai: ar jie sąjungininkai, ar santykiai su jais yra konfliktiški, prieštaringi.
5. Tyrimui atlikti socialinis darbuotojas disponuoja daugeliu techninių priemonių: tin-

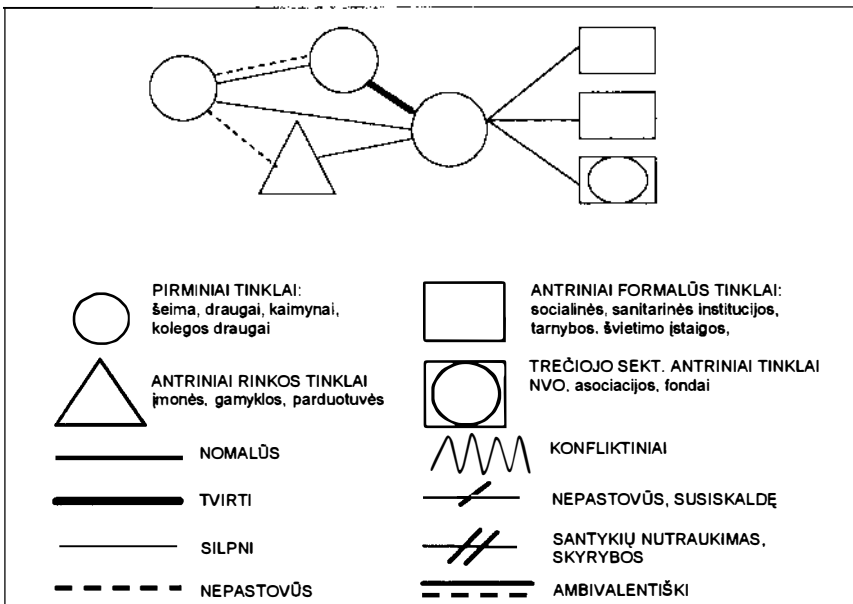
1 pav. D. Todd socialinio tinklo tyrimo schema. Ją sudaro keletas apskritimų (jų centre yra paramos gavėjas), suskirstytų į įvairius sektorius (šeima, giminės, draugai, kaimynai ir t. t.), kuriuose tinklo nariai paskirstomi nuo centro link išorės silpnėjančia pagal prisirišimo prie centrinio asmens lygį kryptimi. Schema darbuotojui padeda atsitraukti nuo problemos ir nuo asmens, kuris pateikė prašymą, kad galėtų žvelgti „tinklo žvilgsniu“ (Besson, 1994)

klo schemomis, dienoraščiu, socialinės analizės lentelėmis, pagalbos pasiskirstymo lentelėmis ir t. t.

Tinklo grafinis vaizdavimas teikia galimybę grafiškai pavaizduoti tinklus ir sintetiškai leidią bendrauti tiek su klientu, tiek su kolegomis. Pateiksime tinklo grafinio vaizdavimo pavyzdį (1 ir 2 grafininiai piešiniai) pagal mokslininkų D. Todd ir R. Rousseau sukurtas schemas.

Grafiniam vaizdavimui reikia turėti visų žmonių, minimų pokalbyje, sąrašą ir įstaigas bei tarnybas, kurios dalyvauja situacijoje. Remiantis šiuo sąrašu yra sudaroma daugelio žmonių pozicija.

Tinklą reikia aiškinti žodžiais ir vaizdais. Jį gali braižyti ne tik socialinis darbuotojas, bet ir klientas (vaikas, mama). Braižydamas tinklą, klientas gali pastebėti naujų savo situacijos aspektų. Svarbi yra kliento praeitis, per tinklą jis

2 pav. R. Rousseau socialinio tinklo tyrimo schema. Ši schema vaizduoja figūras, pasitelkdama simbolius, kurie nurodo tinklų pobūdį ir esamus ryšius, vaizduojamais sujungimais, leidžia apibrėžti abipusius tinklų santykius ir gerai išryškinti įvairių tinklų tipų santykį. Ji padeda darbuotojui atsitraukti nuo problemos ir nuo asmens, kuris pateikė prašymą, kad galėtų žvelgti „tinklo žvilgsniu“ (Besson, 1994).

gali sujungti praeitį su ateitimi ir atverti ateities perspektyvas.

Be to, naudotinos tokios papildomos techninės priemonės:

Dienoraštis reikalingas socialiniam darbuotojui tam, kad jis apmąstytų situaciją ir apibūdintų tinklo narius, kad būtų pasiekiamas kolektyvinis pokalbis, suteikiantis informacijos, kas įvyksta tarp žmonių ir tinklų. Tam reikalingas susitikimų, įvykių, refleksijų, išpūdžių aprašymas.

Socialinės paramos analizės lentelė teikia galimybę įvertinti paramos tinkle pobūdį ir kokybę materialiniu, informaciniu ir afektyviais aspektais.

Paramos paskirstymo lentelė padeda paskirstyti teikiamą paramą iš pirminio ir antrinio tinklo. Ši priemonė padeda geriau suprasti, kas teikia specifines paslaugas (pvz., kas teikia medicinos pagalbą ir kas padeda bendrauti kasdien).

Pagal L. Sanicola (2001), tirdamas tinklą, socialinis darbuotojas gali susidurti su keturiomis tipinėmis situacijomis:

1. Tinklo struktūra pažeista ir negali prisiimti atsakomybės (pvz., senų žmonių tinklas išmiręs).
2. Tinklo struktūra pilna ir nepažeista, bet ji nefunkcionuoja. Tinklas nesugeba sutelkti savo išteklių ir jų panaudoti (pvz., tėvams apribotos tėvystės teisės, kaimynai girtauja, konfliktiški santykiai su draugais).
3. Tinklo dinamizmas, tai yra judėjimas link individualizmo (pvz., sunkios ligos atveju), pasireiškiantis stiprus konfliktiškumas, kai tinklas pažeistas psichologiniu atžvilgiu.
4. Nėra pirminio ir antrinio tinklų ryšio. Tai gali būti antrinio tinklo problema, kai jis neatsako į pirminio tinklo poreikius – nesuteikia reikiamos pagalbos, paslaugų; arba pirminis tinklas nėra informuotas apie

socialinę pagalbą, arba ji jam nepasiekiamą (socialinės atskirties atvejais).

Tyrimo pavyzdys. Pateiksime tinklo intervencijos metodu nagrinėtą tipišką atvejį.

Joanos¹ atvejis

Trumpas situacijos aprašymas

Su Joana, kuriai dabar 13 metų, vieno Vilniaus vaikų dienos centro darbuotojai ir savanoriai susipažino prieš penkerius metus. Pagalbos kreipėsi mergaitės močiutė, kuriai be Joanos buvo įteisinta ir jaunesnės anūkės Rimos globa, abiem jos dukroms, mergaičių mamoms, netekus tėvystės teisių dėl alkoholio ir vaikų nepriežiūros.

Abi mergaitės jau penkeri metai lanko Vaikų dienos centro socialines-kultūrinės programas ir, be moralinės-emocinės paramos, gauna ir minimalią materialią pagalbą (drabužius, avalynę ir t. t.), kurią joms gali suteikti Vaikų dienos centras užsieniečių programos „Parama per atstumą“ dėka.

Po staigios močiutės mirties prieš dvejus metus Joana Vaikų teisių apsaugos komiteto sprendimu apsigyveno vaikų globos namuose. Mergaitė nematė motinos nuo to laiko, kai jai apribotos tėvystės teisės. Joana retai kalba apie savo motiną, yra užsiminusi, kad nepriima tokio jos gyvenimo būdo, smerkia ir jai jaučia pyktį dėl abejingumo ir nesirūpinimo. Motina nebuvo ištekėjusi, o apie Joanos tėvą nėra jokios informacijos.

Per pokalbius Joana išreiškė pasitenkinimą savo nauja gyvenimo aplinka. Globos namuose gyvena penki 12–14 metų vaikai, ten dirba vienas vadovas ir keturi auklėtojai. Su pastaraisiais merginos santykiai teigiami, juos apibūdina kaip labai dėmesingus ir gerus vaikams, patvirtina, kad bendruomenėje jaučiasi tarsi savo šeimoje. Anot darbuotojų, Joana yra pakankamai uždaro būdo, drovi, bet globos namuose neturi bendravimo sunkumų, sėkmingai integravosi į kolektyvą.

Vaikų dienos centro darbuotojai pastebėjo, kad mergaitės elgesys pasikeitė, ji labiau bendrauja, tapo smalsesnė, atviresnė (pasak dar-

¹ Asmenų vardai pakeisti

buotojų, anksčiau Joana dienos centro veikloje dalyvaudavo pasyviai ir nereguliariai).

Buvo patebėta, kad mergaitė pasiekė geresnių rezultatų ir mokykloje. Po dviejų mėnesių vaikataavimo su savo pusesere Rima (laikotapis po močiutės mirties ir apsigyvenus globos namuose) ji ne tik nuolat lanko pamokas, bet į mokyklą eina noriai. Joana pasakoja, kad mokykloje turi draugų, išskyrė Astą, vaikystės ir klasės draugę, su kuria mielai praleidžia laisvalaikį, dažnai lankosi jos namuose. Paminėjo kai kuriuos mokytojus, kuriuos gerbia ir vertina ne tik už dalykų išmanymą, bet ir už žmogiškumą.

Joana palaiko labai artimus santykius su pusesere Rima ir kadangi mergaitės gyvena skirtinguose globos namuose, labai jos ilgisi. Puseserės lanko tą pačią mokyklą ir dažnai susitinka ne tik mokykloje, bet ir už jos ribų. Joana savo puseserei yra lyg vyresnė sesuo: iš tikrųjų atrodo labiau subrendusi ir turinti patirties, nors vyresnė tik vieneriais metais.

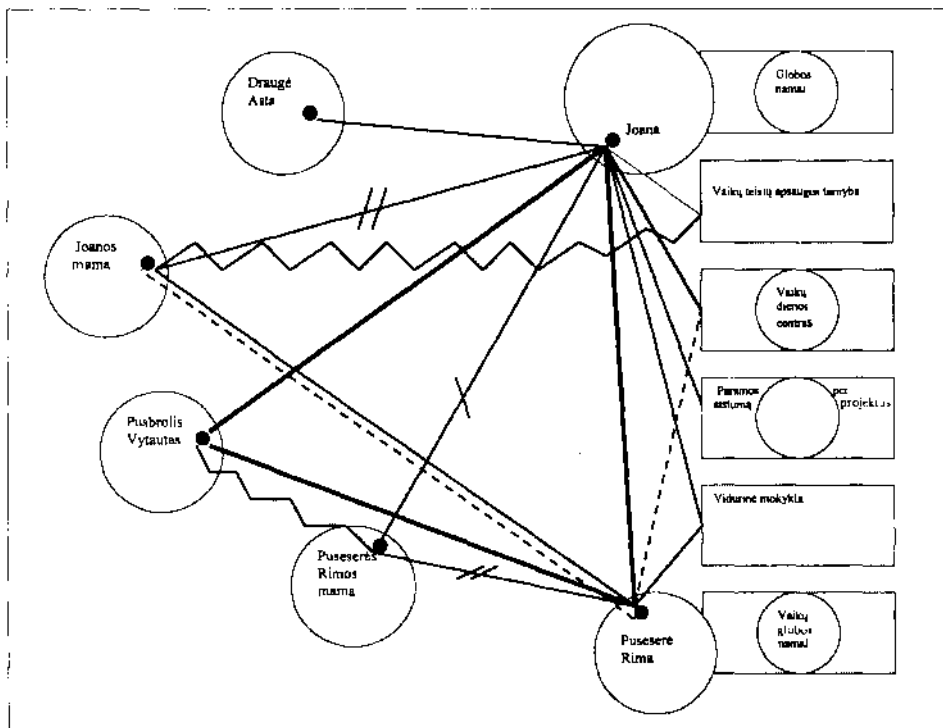
Per pokalbius sužinota, kad mergaitė labai prisirišusi prie pusbrolio Vytauto, Rimos brolio. Jam 23 metai, nevedęs, gyvena vienas. Dirba

vienos gamyklos sargu ir ieško geriau mokamo darbo. Su Joana susitinka bent kartą per mėnesį. Jis ir Rima yra vieninteliai giminaičiai, su kuriais mergaitė artimai bendrauja.

Tinklų pobūdis

Joanos socialiniame tinkle aiškiai dominuoja antrinis tinklas, sudarytas tiek iš valstybės institucijų, tiek iš trečiojo sektoriaus organizacijų: mergaitė po močiutės mirties ir motinai netekus tėvystės teisių, gyvena globos namuose: čia vyraujanti palanki atmosfera jai teikia saugumo ir stabilumo. Naujajame „šeimos branduolyje“ mergaitė gauna tiek materialią, tiek emocinę-moralinę paramą, ji išreiškia pasitenkinimą draugiškais santykiais su vaikais ir su darbuotojais, šeimos atmosfera. Joanai yra svarbūs santykiai mokykloje – su draugais ir mokytojais, nors santykiai, pasirodo, nėra reikšmingi ir stiprūs psichologiniu-emociniu požiūriu.

Tyrimo nustatyta, kad Vaikų dienos centre mergaitėi teikiama materiali parama, ji turi galimybę dalyvauti kultūrinėje-ugdomojoje veikloje, lavinti savo gebėjimus ir įgūdžius, tačiau ir pati mergaitė, ir centro darbuotojai nurodė, kad

3 pav. Joanos socialinių tinklų schema

jos santykiai su vaikais ir suaugusiais yra paviršutiniški.

Schemae matyti (3 pav.), kad pirminis tinklas yra retas, esama nutrauktų, konfliktiškų ir nestabilių santykių. Tačiau jį sudaro ir du stiprūs elementai – pusseserė Rima ir pusbrolis Vytautas, su kuriais yra glaudūs ir intensyvūs santykiai, Joanos gyvenime jie labai prasmingi, turi teigiamos įtakos, suteikia ypatingą moralinę-dvasinę paramą.

Santykiai su motina paženklinoti teisiniu (tėvystės teisių apribojimas) bei faktiniu santykių nutraukimu su mergaite; teisėsaugos institucijų sprendimu motina turi teisę susitikti su mergaite, tačiau, pasak Joanos, jos nelanko jau kelerius metus. Nustatytas konfliktiškas motinos ir Vaikų teisių apsaugos tarnybos santykis, kadangi motina, nors ir neprižiūrėjo nepilnametės dukros, nuolat priešinosi tarnybos darbuotojų intervencijai.

Tyrimas rodo esant nestabilius ir nepastovius Joanos santykius su teta, pusseserės Rimos mama, kuri, nepaisant apribotų tėvystės teisių, kartais susitinka su mergaitėmis. Pirminiame tinkle, be to, išskiriama tą pačią mokyklą lankanti Joanos vaikystės draugė Asta, kuri mergaitei yra teigiama lyderė, mielai su ja leidžia laiką, dalijasi džiaugsmiais ir problemomis, jai patiki savo paslaptis.

Tinklo mobilizavimas. Mobilizuoti – tai sukviesti visą tinklą, jį išjudinti. Tuo siekiama, kad klientas priklausytų bendruomenei, bet taptų

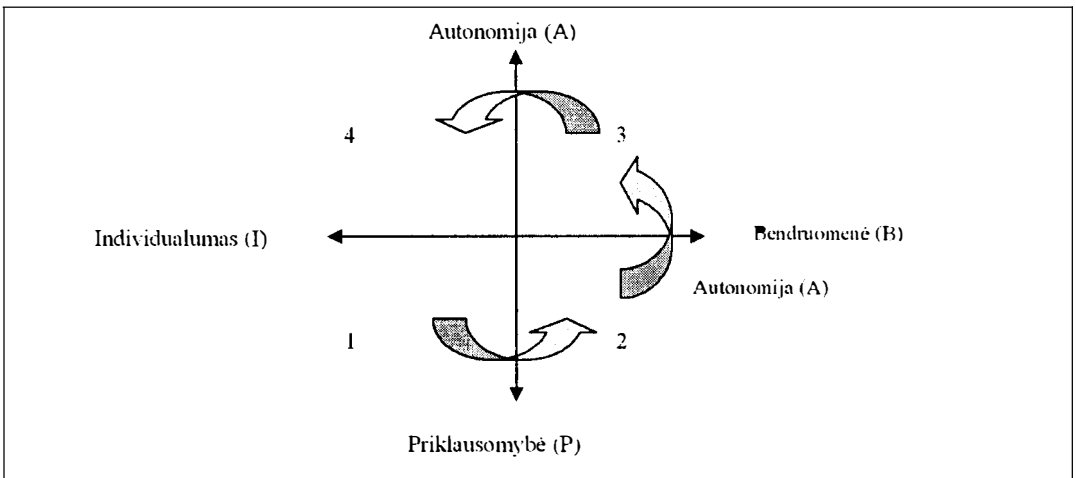
nepriklausomas nuo problemos. C. Brodeur ir R. Rousseau (1994) pažymi, kad tiek apskritai socialinėje realybėje, tiek organizuojant tarnybų veiklą galima pastebėti dvi judėjimo kryptis: 1) nuo individualumo link kolektyvo; 2) nuo priklausomybės link savarankiškumo.

Kaip matyti 4 paveiksle, *Judėjimas nuo individualumo link bendruomenės* (I–B) – tai procesas, kurio metu asmenų susitikimo ir abipusių santykių dėka atsiranda priklausomumas savajam tinklui (bendruomenei), kuris įgauna simbolinę vertę šių žmonių gyvenime, skatina pasidalijimą ir dosnumą. Šį procesą socialinis darbuotojas, atlikdamas techninio pobūdžio intervenciją, gali palaikyti, paremti, nukreipti.

Judėjimas savarankiškumo link (P–A) – tai procesas, kuris per poreikio pasidalijimo ir priklausomumo kitiems patirtį padeda tinklui išplėtoti laisvės dimensiją, tai yra sugebėjimą priimti atsakomybę, priimant sprendimus ir sprendžiant sunkumus. Judėjimas savarankiškumo link gali pasiekti visišką tinklo atsiskyrimą nuo socialinio darbuotojo ir įstaigos.

L. Sanicola (2001) nurodo galimus konkrečius intervencijos žingsnius:

1. Tinkle rasti žmogų, kuris turi daugiausia kompetencijos, gali priimti atsakomybę ir bendradarbiauti.

4 pav. Tinklo judėjimo kryptys

2. Norint išjudinti tinklą, galima išjudinti egzistuojančius santykius arba atgaivinti nutrūkusius.
3. Paversti klientą padedančiu asmeniu, ypač pasyviuosius, padėti jiems įsipareigoti ne sau, o kitiems žmonėms.
4. Skatinti klientų savipagalbą, įtraukiant juos į egzistuojančias savipagalbos grupes arba jas organizuojant.
5. Bendradarbiauti su „natūraliais“ pagalbininkais – savanoriais, kurie nepriklauso nei pirminiam, nei antriniam tinklui (pensiškai, pardavėjai ir kiti). Socialinis darbuotojas juos turėtų informuoti, kur kreiptis, kilus problemoms, susijusioms su rūpimo kliento situacija.
6. Skatinti įvairių institucijų bendradarbiavimą ir pasidalyti atsakomybę su instituciniais partneriais, ypač į pagalbos procesą įtraukiant trečiojo sektoriaus organizacijas.

Pateiksime nagrinėtas intervencijos galimybes Joanos situacijoje.

Intervencijos hipotezės

Pradedant kiekvieną intervenciją, pirmiausia reikėtų, kad socialinis darbuotojas arba kitas už atvejį atsakingas specialistas sukurtų pagrindą, atitinkamą kontekstą, t. y. užmegztų gerus ir tvirtus santykius su žmonėmis, kuriais galima pasitikėti. Tinkle jie vadinami stipriais atspirties taškais: Vytautas, Rima, Asta, globos namų darbuotojai ir vaikai, mokytojai, dienos centro darbuotojai. Darbuotojo užduotis – paskatinti, sustiprinti jų vidines galias, kad šie įsitrauktų į pagalbos Joanai procesą.

Akivaizdu, kad dėl pirminio tinklo santykių menkumo ir fragmentiškumo mergaitė tapo visiškai priklausoma nuo antrinio tinklo (globos namai, dienos centras, mokykla, Vaikų teisių apsaugos tarnyba (VTAT)). Intervencija turėtų būti skirta mažinti priklausomybę bei stiprinti Joanos savarankiškumą. Nors mergaitė ir išreiškia pasitenkinimą gyvenimu globos namuose, tai nepakeičia šeimos, kuri jai suteik-

tų saugumą ir užtikrintą pozityvų atramos tašką. Socialinis darbuotojas, naudodamas socialinio tinklo intervencijos metodą, turėtų ieškoti būdų, kad mergaitė laipsniškai labiau priklausytų pirminiam tinklui (I–B). Šiuo atveju reikėtų artimiau pažinti pusbrolio Vytauto situaciją, įvertinti jo motyvaciją ir galimybes daugiau rūpintis ar net globoti pusseserę ir seserį. Kita intervencijos hipotezė: antrinio tinklo subjektai galėtų ieškoti Joanai ir jos pusseserei globėjų šeimos ne iš giminių. Toks žingsnis mergaitėi būtų kelias į savarankiškumą (P–A).

Socialinis darbuotojas ir veiksmo filosofija

Parmos mokyklos mokslininkai, tiriantys tinklo intervencijos metodo taikymą, pabrėžia, kad socialiniam darbuotojui svarbus kokybinis „mentaliteto“ šuolis, kuris remiasi tam tikra veiksmo filosofija, tam tikra koncepcija. Iš to atsiranda gebėjimas būti, kuris iš dalies susijęs su techniniais veiklos aspektais, – gebėjimas atsitraukti nuo problemos, direktyvinis elgesys formos lygmeniu ir nedirektyvinis – turinio lygmeniu. Kitas darbo aspektas, susijęs su žmogaus elgsena ir pozicija, – egzistencinis atvirumas ir paslaugumas.

Taikant „tinklo intervencijos“ metodą, nepaprastai svarbus socialinio darbuotojo vaidmuo – jo gebėjimas būti, sukurti ryšius su kitais. Yra svarbios darbuotojo vertybės, intuicija, jautrumas, patirtis, žinios – visa tai, kas sudaro visumą kalbant apie jo profesinį pasirengimą. Šios mokyklos atstovai teigia, kad tinklo tyrimas – tai abipusis mokymosi ir ugdymo procesas, kuriame dalyvauja specialistas ir žmogus, kuriam reikia pagalbos.

Tirdamas tinklą, socialinis darbuotojas stengiasi perteikti klientui, kad ne tiek svarbios yra problemos, kiek jis pats, žmonės, su kuriais jis turi ryšių. Klientas negali likti vienas. Jį „lydi“ socialinis darbuotojas, atsižvelgdamas į globalią kliento situaciją, į visus jo tikrovės veiksmus.

C. Brodeur ir R. Rousseau skiria šiuos tinklo intervencijos koncepcijos aspektus:

- a) kiekvienas asmuo yra atsakingas už savo gyvenimą, susijusį su kitais žmonėmis, kurie tinklo viduje kuria draugystę, prisirišimą ir pasidalijimą;
- b) tinklo nariai turi kompetencijos, kad galėtų apibūdinti asmeninius poreikius ir pateikti atitinkamus atsakymus į atsiradusius sunkumus ir juos spręsti. Jeigu žmogus ieško pagalbos institucijose, vadinasi, pirminio tinklo viduje pasirodė prieštaringi santykiai. Galima pagerinti kiekvieno nario gerovės lygį tinklo santykių pasikeitimo dėka;
- c) pagrindinis pasikeitimo veikėjas nėra socialinis darbuotojas, o pati bendruomenė, vadinama tinklu, tai ryšių vienetas, turintis savo istoriją, kurią sudaro šeimos, kaimynų, draugų, darbo ryšiai (Brodeur C., Rousseau R., 1984).

C. Brodeur požiūriu, socialinis darbuotojas turi dirbti taip, kad skatintų refleksiją tinkle, žmogaus troškimą pasikeisti, padrašindamas jo judėjimą nuo individualumo link kolektyviškumo ir nuo priklausymo link savarankiškumo (1994).

Išvados

Nagrinėta mokslinė-metodologinė medžiaga ir atliktas tyrimas parodė, kad socialinio tinklo

intervencija sukelia socialinės realybės pasikeitimą, kuris gali būti apibūdinamas kaip:

- pagalba asmenims, kad jie išsivaduotų iš vienatvės ar net atskirties būsenos;
- pasidalijimo patirties skatinimas;
- santykių vertės ir simbolines prasmės atsiradimas.

Nagrinėtas socialinio tinklo modelis remiasi pamatiniais kriterijais – solidarumo ir subsidiarumo principais, skelbtais Maestrich'o traktato apie Europos socialinės politikos kryptis.

Pirmas principas nurodo galimybę pasinaudoti visais tinklo viduje esančiais ištekliais, siekiant atsiriboti nuo problemos ir susikonzentruoti į santykių dimensiją kaip į „kapitalą“ probleminės situacijos atveju.

Antras, subsidiarumo, principas pabrėžia būtinybę, kad „stiprūs“ tinklai remtų „silpnuosius“, o pastarieji galėtų laisvai veikti ir, panaudojus tinkamas priemones, savo ruožtu netaptų priklausomi nuo gautos pagalbos. Neretai pasitaiko, kad pagalbos specialistai, gelbėdami žmogų nuo vienos priklausomybės, jį padaro priklausomą nuo institucijų.

Remdamasis tinklo intervencijos metodu, darbuotojas ieško būdų suteikti galių klientui, padėti jam tapti savarankiškesniam ne tik savo problemų, bet ir socialinės sistemos atžvilgiu.

LITERATŪRA

1. Barnes J. A. Social Networks. Reading: Addison-Wesley; 1972.

2. Besson C. L'operatore di rete // L. Sanicola (a cura di), L'intervento di rete. Napoli: Liguori Editore, 1994.

3. Brodeur C. Storia dell'intervento di rete // L. Sanicola (a cura di), L'intervento di rete. Napoli: Liguori Editore, 1994.

4. Rossi G. Lezioni di sociologia. Roma: Carocci, 2001.

5. Rousseau R., Belanger M. Les outils d'intervention de réseaux. Gruppo di ricerca sulle pratiche di rete, pubblicato grazie al finanziamento del Ministère de la Santé nationale et du Bien-Etre Social del Canada, 1985.

6. Sanicola L. Il processo di aiuto // L. Sanicola, Il bambino nella rete. Milano: Jaca Book, 1990.

7. Sanicola L. (a cura di), L'intervento di rete. Napoli: Liguori Editore, 1994.

8. Sanicola L. (sous la direction), L'intervention de réseaux. Paris: Bayard, 1994.

9. Sanicola L. (a cura di), Reti sociali e intervento professionale. Napoli: Liguori, 1995.

10. Sanicola L. L'esplorazione delle reti primarie // L. Sanicola (a cura di), Reti sociali e intervento professionale. Napoli: Liguori, 1997.

11. Sanicola L. L'intervento di rete, strapsnis, 2001.

12. Sanicola L. Il famigliare. Milano: Paoline, 2002.

SOCIAL NET INTERVENTION ES SOCIAL SUPPORT MODEL

Lijana Gvaldaitė

Summary

„Network“ – this is the notion widely used in the modern society, and in the scientific language this term is used in various spheres starting from economics till electronics. „Network“ appeared and in the sphere of social science as well: during the last decades it has become the object of research in anthropology, ethnology, sociology, social psychology, psychoanalysis and others. The method of Canadian scientists C. Brodeur and R. Rousseau is analysed in the article as one of the social support forms. In Europe this method

was spread due to the specialists of Social work department headed by professor L. Sanicola from Parma university in Italy. The peculiarities of this method and its innovation in the context of social support are presented as well as its functional aspects, opportunities of practical network intervention application are indicated, the stages of intervention are analyzed, presenting the analyses of concrete case, the role of the social worker is revealed as well as philosophy of these actions.

Gauta: 2003 05 18

Priimta: 2003 11 27